

Adam Mariański¹

Zasada zdolności płatniczej w podatku dochodowym od osób fizycznych – teoria a praktyka

1. Sprawiedliwość podatkowa

Koncepcje równego i sprawiedliwego opodatkowania stanowią od wieków centralną kwestię polityki podatkowej. Jednak problemy z ich stosowaniem w procesie ustawodawczym pojawiają się już na etapie definiowania zakresu tych pojęć. Równość i sprawiedliwość mogą być różnie rozumiane, także w zależności od poglądów interpretatora czy też jego osobistej sytuacji bądź grupy podatników, na podstawie której ocenia się ich realizację i formułuje postulaty.

Powszechnie przyjmuje się, że zasada zdolności płatniczej rozwiązuje większość dylematów sprawiedliwego opodatkowania. Odrzucając zasadę ekwiwalentności, zasada zdolności płatniczej staje się założeniem sprawiedliwego rozkładu ciężaru podatkowego², niebudzącym współcześnie zasadniczych zastrzeżeń³, a nawet superzasadą⁴. W niniejszym opracowaniu podjęta zostanie próba wstępnej oceny stosowania tej zasady

333

¹ Adam Mariański – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor, Katedra Prawa Podatkowego Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Łódzki, przewodniczący Krajowej Rady Doradców Podatkowych, <https://orcid.org/0000-0001-8690-9351>

² A. Gomułowicz, *Zasada sprawiedliwości podatkowej*, Warszawa 2001, s. 59.

³ A. Nita, *Teoretyczne i normatywne wyznaczniki sprawiedliwego opodatkowania*, „Toruński Rocznik Podatkowy” 2013, s. 22; I. Szczepańska, *Opodatkowanie osób fizycznych w świetle zasady sprawiedliwości podatkowej*, „Ius Novum” 2015, nr 1, s. 103; K. Raczkowski, F. Schneider, J. Węgrzyn, *Ekonomia systemu podatkowego*, Warszawa 2020, s. 102.

⁴ A. Gomułowicz, *Zasady podatkowe*, [w:] L. Etel (red.), *System prawa finansowego*, t. III: *Prawo daninowe*, Warszawa 2010, s. 126.

w praktyce legislacyjnej dotyczącej podatku dochodowego od osób fizycznych⁵ jako wyznacznika sprawiedliwego opodatkowania.

W doktrynie prawa podatkowego nie formułuje się odrębnej definicji sprawiedliwości podatkowej. Przyjmuje się jedynie, że każdy podatek powinien identycznie traktować wszystkie podmioty znajdujące się w takich samych warunkach ekonomicznych⁶. Dodatkowo lepsze rozumienie tej zasady jest możliwe w połączeniu z zasadą powszechności oraz równości⁷ opodatkowania⁸. Pierwsza zasada oznacza, że wszyscy powinni uczestniczyć w pokrywaniu wydatków na wspólne potrzeby, a równość opodatkowania nakazuje właściwe rozłożenie ciężarów podatkowych⁹. Przez adekwatny rozkład ciężarów najczęściej rozumie się nakładanie podatków zgodnie z zasadą zdolności płatniczej.

Równość jest zatem immanentną cechą sprawiedliwości. Oznacza bowiem równe traktowanie podmiotów należących do tej samej klasy¹⁰, która została wyróżniona ze względu na istotną cechę¹¹. Tym samym podmioty znajdujące się w podobnej sytuacji powinny być traktowane w sposób podobny, a w sytuacji odmiennej w różny sposób.

Dla oceny sprzeczności normy prawnej z zasadą równości zasadnicze znaczenie ma wyznaczenie cechy istotnej, pozwalającej na zaliczenie do określonej kategorii działowej. Podmioty do niej należące muszą znajdować się w podobnej sytuacji. Jeśli ustawodawca odmiennie potraktował podmioty charakteryzujące się wspólną cechą istotną, należy zbadać, czy takie odmiennie traktowanie może zostać uznane za dopuszczalne¹².

Ustawodawca ma duże uprawnienia regulowania życia społeczno-gospodarczego, zwłaszcza w ramach władztwa daninowego¹³, co skutkuje prawem do wyboru kryteriów tworzenia klas podmiotów.

⁵ Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 1387 ze zm.).

⁶ A. Gomułowicz, *Zasada sprawiedliwości...*, s. 27.

⁷ Warto jedynie zaznaczyć, że B. Brzeziński wskazuje na wątpliwości co do uznania zasady sprawiedliwości podatkowej za zasadę prawa podatkowego. Jego zdaniem jest to bardziej zasada (postulat) systemu podatkowego. Zasada ta jest raczej przejawem zasady równości – B. Brzeziński, *Prawo podatkowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, Toruń 2017, s. 308–310.

⁸ W. Nykiel, A. Mariański, *Komentarz do art. 217*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP*, t. II: *Komentarz do art. 87–243*, Warszawa 2016, s. 1491–1492.

⁹ R. Mastalski, *Prawo podatkowe*, Warszawa 2018, s. 63.

¹⁰ J. Falski, *Ewolucja wykładni zasady równości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 2000, nr 1, s. 49 i nast.

¹¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego (TK) z dnia 18 kwietnia 2000 r., sygn. K 19/07, OTK-A 2000, nr 3, poz. 89.

¹² Wyrok TK z dnia 23 marca 2010 r., sygn. K 63/07, OTK-A 2010, nr 3, poz. 25.

¹³ A. Bień-Kacała, *Zasada władztwa daninowego w Konstytucji RP z 1997 r.*, Toruń 2005.

Nie oznacza to dowolności w ich wyodrębnianiu, zwłaszcza gdy nie znajdujemy uzasadnienia dla dokonywanych podziałów. Ciężar wykazania przesłanek takiego podziału spoczywa na organie stanowiącym normę prawną, a najlepiej, gdyby cecha relewantna byłaby łatwa do ustalenia¹⁴.

Możliwe są odstępstwa od zasady równości, które nie będą traktowane jako faworyzowanie lub dyskryminowanie określonych jednostek lub kategorii działowych. Waga racjonalnie uzasadnionych interesów, które są podstawą do odstępstwa od równego traktowania, również poprzez różnicowanie opodatkowania osób znajdujących się w podobnej sytuacji, wymaga odpowiedniej proporcji do interesów, które zostaną naruszone. Samo naruszenie powinno być przy tym uargumentowane innymi zasadami (np. sprawiedliwości społecznej).

Odstępstwo od zasady równości opodatkowania w podatku dochodowym miałyby miejsce, gdyby ustawodawca różnicował ciężary podatkowe dla wyodrębnionych klas podatników, mimo że nie uzasadnił występowania istotnej różnicy. Zasadniczo powinna ona być oparta na obiektywnie określonej odmiennej zdolności płatniczej grup przedmiotów lub podmiotów opodatkowania, współczesne rozumienie sprawiedliwego, czyli równego opodatkowania, oparte jest bowiem na zasadzie zdolności płatniczej¹⁵.

Konkretyzacja zasady sprawiedliwości podatkowej następuje poprzez wyróżnienie dwóch jej kategorii: sprawiedliwości poziomej i pionowej. Ta pierwsza polega na nakładaniu takiego samego obciążenia na podmioty, które znajdują się w takiej samej sytuacji¹⁶. Natomiast sprawiedliwość pionowa oznacza odmienne traktowanie podmiotów znajdujących się w różnych sytuacjach. Sprawiedliwość pozioma powinna być fundamentalnym założeniem każdego społeczeństwa¹⁷. Ponieważ każdy jest równy wobec prawa, to nie może być inaczej traktowany na gruncie prawa podatkowego. Odrzuca się sprawiedliwość formalną, czyli nieuwzględniającą sytuacji życiowej podatników¹⁸. Byłaby to równość pozorna, nie dla wszystkich taki sam podatek oznacza bowiem takie samo obciążenie. Podatnik z większym dochodem ponosiłby mniejszy ciężar niż osoba uboższa.

¹⁴ S. Biernat, *Glosa do orzeczenia TK z 12 XII 1994, K 3/94, „Państwo i Prawo” 1995, nr 8, s. 103.*

¹⁵ Odstępstwa są także możliwe w celu realizowania innych funkcji podatków, zwłaszcza gospodarczych czy stymulacyjnych.

¹⁶ W. Nykiel (red.), *Polskie prawo podatkowe*, Warszawa 2018, s. 24.

¹⁷ C.E. Steuerle, *And equal (tax) justice for all?*, [w:] J. Thorndike, D.J. Ventry Jr. (red.), *Tax Justice. The Ongoing Debate*, Washington 2002, s. 259.

¹⁸ A. Nita, *Teoretyczne...*, s. 18.

Odrzucając sprawiedliwość formalną, na gruncie prawa dodaje się nakaz traktowania w jednakowy sposób jednostek należących do tej samej kategorii¹⁹. Pozwala to na różnicowanie obciążenia osób w poszczególnych działach opodatkowania (np. źródłach uzyskania przychodów).

2. Zasada zdolności płatniczej

W doktrynie prawa podatkowego powszechnie przyjmuje się, że zasada zdolności płatniczej nie budzi wątpliwości czy wręcz jest standardem światowym, stając się treścią norm prawnych kształtujących wysokość obciążeń podatkowych²⁰. Zyskała ona taką rangę, że w niektórych krajach podnoszona jest do zasady konstytucyjnej²¹.

W doktrynie wskazuje się, że opodatkowanie zgodnie z tą zasadą jest konsekwencją trzech regulacji zasad konstytucyjnych: sprawiedliwości społecznej (art. 2), równości wobec prawa (art. 32) oraz powszechności opodatkowania (art. 84)²². Zgodnie z założeniem zasady zdolności płatniczej wysokość opodatkowania powinna być uzależniona od zdolności poniesienia ciężaru podatkowego, a tym samym dopuszcza ona różne opodatkowanie osób znajdujących się w odmiennych sytuacjach.

Zasada zdolności płatniczej ma charakter abstrakcyjny, a jej skonkretyzowanie musi następować w odniesieniu do określonych podatków, a tym samym różnych kryteriów służących ustaleniu zdolności poniesienia konkretnego ciężaru daninowego²³. Prawo podatkowe poszukuje indywidualizacji sytuacji podatnika. Powinny to być kryteria obiektywnie przesądzające o zdolności poniesienia ciężaru podatkowego przez podmiot opodatkowania. W podatkach dochodowych powszechnie przyjmowanym kryterium jest dochód.

Polski ustawodawca nie definiuje pojęcia dochodu²⁴, a jedynie określa sposób jego obliczenia: przychody pomniejszone o koszty ich uzyska-

¹⁹ A. Gomułowicz, *Zasada...*, s. 12–13.

²⁰ A. Nita, *Teoretyczne...*, s. 23; A. Gomułowicz, *Zasada...*, s. 59; E.K. Drozdowski, *Zasada zdolności płatniczej a polski system podatkowy*, Poznań 2018, s. 62.

²¹ K. Tipke, J. Lang, *Steuerrecht*, Köln 1991, s. 58.

²² A. Nita, *Teoretyczne...*, s. 18–19.

²³ H. Litwińczuk (red.), *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, Warszawa 2006, s. 75.

²⁴ L. Kleczkowski, *Pojęcie dochodu w polskim prawie podatkowym*, „Kwartalnik Prawa Podatkowego” 2009, nr 3–4, s. 53–78; H. Filipczyk, *Refleksje o przedmiocie podatku dochodowego*, „Kwartalnik Prawa Podatkowego” 2015, nr 2, s. 39–55; K. Holmes, *The Concept of Income. A Multi-disciplinary Analysis*, Amsterdam 2000.

nia. Dlatego przychód oraz koszty jego uzyskania są podstawowymi kategoriami służącymi ustaleniu dochodu jako podstawy opodatkowania. W każdym przypadku należy dokonać analizy, w jaki sposób dochód został ustalony, a tym samym wziąć pod uwagę wszystkie elementy kształtujące podstawę opodatkowania. Konieczna jest ocena poszczególnych konstrukcji prawnych, w szczególności tego, czy uwzględniają one zdolność płatniczą podatników w poszczególnych działach.

3. Sprawiedliwość podatkowa a elementy konstrukcji podatku dochodowego

W cedularnym modelu opodatkowania²⁵ źródła przychodu są dzielone na kategorie, dla których mogą być ustalane odmienne zasady powstawania przychodu, rozliczania kosztów podatkowych, a także ustalania podstawy opodatkowania, stawek podatkowych, a nawet różnego rodzaju preferencji podatkowych.

W art. 10 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych²⁶ ustawodawca wymienia dziesięć źródeł przychodów, ale przychód podatnika może zostać zaklasyfikowany tylko do jednego źródła²⁷. Ustawa dla każdego źródła przychodów określa odmienne zasady ustalania kosztów uzyskania przychodów bądź konkretnego przychodu. Możemy wskazać na trzy główne metody rozliczania kosztów uzyskania przychodów bądź przychodu, które zostały przyjęte w obowiązującej ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych: koszty rzeczywiście poniesione, koszty limitowane ustawowo, metody mieszane²⁸. Przy tym ustawodawca całkowicie dowolnie ustala zasady rozliczania kosztów dla każdego ze źródeł przychodów. W szczególności bez wykazania przesłanek adekwatności do rzeczywiście poniesionych wydatków limituje koszty dla przychodów ze stosunku pracy oraz podobnych (art. 22 ust. 2 u.p.d.o.f.)²⁹. Z kolei dla innych źródeł przychodu dowolnie ustala korzystanie z preferencyjnych ryczałtowych kosztów. Szczególnie widoczne jest

337

²⁵ P. Siekman, N. Luijsterburg, *Personal Income Taxation in the Netherlands*, „Bulletin for International Taxation” 2006, s. 316.

²⁶ Tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 1387 ze zm. – dalej u.p.d.o.f.

²⁷ A. Mariański, *Źródła przychodów – niesprawiedliwe i skomplikowane różnicowanie opodatkowanie osób fizycznych*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2020, nr 10, s. 22–27.

²⁸ Idem, *Sprawiedliwość podatkowa w zakresie kosztów uzyskania przychodów w podatku dochodowym od osób fizycznych*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2020, t. CXVII, s. 79–97.

²⁹ Ibidem.

to w przypadku kosztów uzyskania przychodów z tytułu korzystania przez twórców z praw autorskich – 50% zryczałtowanych kosztów, bez względu na wysokość rzeczywiście poniesionych kosztów (art. 22 ust. 9 pkt 3 u.p.d.o.f.)³⁰.

Stawki podatkowe zostały zróżnicowane w zależności od źródła przychodów. Co do zasady dochody są opodatkowane według skali podatkowej, czyli 17% dla pierwszego przedziału skali (do 85 528 zł) oraz 32% od nadwyżki w drugim przedziale (art. 27 ust. 1 u.p.d.o.f.). Jednak istnieje możliwość wyboru podatku liniowego według stawki 19% dla dochodów z działalności gospodarczej (art. 30c u.p.d.o.f.). Co jednak istotne, wiele przychodów lub dochodów opodatkowanych jest stawkami liniowymi, przykładowo: w wygranych w konkursach – 10% (art. 30 ust. 1 pkt 2 u.p.d.o.f.), od odsetek, dywidend i innych dochodów z udziału w zyskach osób prawnych – 19% (art. 30a ust. 1 u.p.d.o.f.), od dochodu z tytułu zbycia udziałów i innych instrumentów finansowych – 19% (art. 30b u.p.d.o.f.), od dochodu z kwalifikowanych praw własności intelektualnej – 5% (art. 30ca u.p.d.o.f.).

Tym samym dla ustalenia wysokości podatku dochodowego od osób fizycznych konieczne jest przeprowadzenie następującego procesu:

1) osoba fizyczna osiągnęła przysporzenie (P) – ustalamy, czy jest ono zaliczane do przychodów podatkowych (nie jest wyłączone z opodatkowania);

2) ustalamy, do jakiego źródła przychodów należy ten przychód zaliczyć;

3) ustalamy, czy przychód ten nie jest zwolniony od opodatkowania;

4) ustalamy, czy istnieje możliwość opodatkowania zryczałtowanego (podatek od przychodów ewidencjonowanych; karta podatkowa);

5) w przypadku braku możliwości bądź niedokonania wyboru zryczałtowanego opodatkowania konieczne jest ustalenie, jakie są zasady rozpoznawania kosztów podatkowych dla tego źródła przychodów (K);

6) od tak obliczonego dochodu (D) mogą zostać odliczone ulgi podatkowe (U);

7) obliczona w ten sposób podstawa opodatkowania (PD) może być, w zależności od źródła przychodów, opodatkowana według właściwej stawki (S%), co pozwala obliczyć podatek do zapłaty (PZ):

$$P - K = D - U = PD \times S\% = PZ.$$

W celu pokazania zasadniczych różnic porównajmy przychód osoby wykonującej zawód radcy prawnego, która może uzyskiwać przychody ze stosunku pracy³¹ (przykład 1) bądź z działalności gospodarczej (przykład 2).

³⁰ Szerzej: A. Mariański, *Źródła...*

³¹ Pomijam obowiązkowe składki na ubezpieczenia społeczne, zdrowotne i fundusz pracy.

Przykład 1: $200\,000 (P) - 3\,000 (K) = 197\,000 (D) - 0 (u) = 197\,000 (PD) \times$
stawki wg skali – (17% i 32%) = 50 210,80 (PZ).

Przykład 2: $200\,000 (P) - 50\,000 (K) = 150\,000 (D) - 0 (u) = 150\,000 (PD) \times$
19% (podatek liniowy) = 28 500 (PZ).

Możemy zatem stwierdzić, że ustawodawca w bardzo różny sposób reguluje zasady ustalania dochodu. Poszczególne elementy konstrukcyjne podatku niekoniecznie oparte są na indywidualizacji sytuacji osobistej podatnika.

4. Teoria zdolności płatniczej w podatku dochodowym – dylematy praktyczne

Sprawiedliwość pozioma powinna uwzględniać osobistą sytuację podatnika, którego dochód jest opodatkowany. Tymczasem mamy do czynienia z całym spektrum rozwiązań, w stosunku do których nie znajdujemy uzasadnienia dla tworzenia odrębnych klas opodatkowania.

Pierwsza wątpliwość dotyczy wyboru zakresu opodatkowania – jak szeroką bazę podatkową uwzględniamy, w tym także czy wyłączamy niektóre źródła przychodów. Po drugie, duże wątpliwości dotyczą arbitralnego dzielenia przychodów na różne kategorie źródeł i ustalania odmiennych zasad opodatkowania³². Po trzecie, powstaje wiele wątpliwości w zakresie kształtowania dochodu poprzez definiowanie kosztów podatkowych, ale także ich ograniczanie czy wręcz wyłączanie. Może to wpływać na deformację zasady opodatkowania w myśl zdolności płatniczej. Dużą rozbieżność między zdolnością płatniczą podatnika a podstawą opodatkowania determinują w szczególności ryczałtowe, a nie rzeczywiste koszty³³. Tym bardziej że podział na źródła przychodów ma charakter arbitralny. Uznaniowe konstruowanie pojęcia kosztów uzyskania przychodów może prowadzić do opodatkowania dochodu ponad rzeczywiste przysporzenie majątkowe.

W konsekwencji mamy do czynienia z różnym opodatkowaniem takiego samego dochodu ekonomicznego (zysku), choć normatywnie innego dochodu podatkowego. Teoretycznie następuje nałożenie ciężaru podatkowego na porównywalne dochody stanowiące podstawę opodatkowania. Jednak sama droga wyliczenia tej podstawy powoduje, że mamy

³² Szerzej: A. Mariański, *Źródła...*

³³ I. Bolkowiak, *Zdolność płatnicza a podstawa opodatkowania w podatku dochodowym od osób fizycznych*, [w:] A. Pomorska (red.), *Kierunki reformy polskiego systemu podatkowego*, Lublin 2003, s. 214.

do czynienia z nierównym opodatkowaniem osób o takiej samej wartości przysporzenia majątkowego. Taka konstrukcja całkowicie odrywa się od sytuacji osobistej podatników, a oparta jest na czysto fiskalnych celach opodatkowania. Czasami może także być wynikiem decyzji politycznych, np. preferujących różne źródła przychodów, zawody lub rodzaj pracy.

Ostatni zakres wątpliwości dotyczy elementów wpływających na ostateczną wysokość ciężaru podatkowego, czyli zwolnień oraz ulg podatkowych³⁴. Możemy mieć do czynienia z jawnie dyskryminacyjnym różnicowaniem obowiązków podatkowych, bez wykazania odmiennej sytuacji określonej grupy, która uzasadniałaby preferencyjne opodatkowanie³⁵.

5. Indywidualizacja opodatkowania dochodu

Dla realizacji zasady sprawiedliwości nie możemy w pierwszej kolejności oceniać równości pionowej³⁶, fundamentem dla zasady zdolności płatniczej jest bowiem równość pozioma³⁷, która wymaga takiego samego opodatkowania dla osób o takich samych możliwościach poniesienia ciężaru podatkowego, a różnego dla osób o odmiennych możliwościach³⁸.

Oceniając zatem równość poziomą w świetle zasady zdolności płatniczej, powinniśmy oceniać opodatkowanie wszystkich podatników z uwzględnieniem ich odmiennej sytuacji. Nie ma wątpliwości, że z realizacją sprawiedliwości poziomej mielibyśmy do czynienia, gdyby podatek był konstruowany indywidualnie dla każdego podatnika, z uwzględnieniem jego sytuacji ekonomicznej oraz preferencji³⁹. Dochód przed opodatkowaniem i po opodatkowaniu miałby taką samą użyteczność⁴⁰. Wy-

³⁴ A. Mariański, *Zwolnienia i ulgi w podatku dochodowym od osób fizycznych a zasada sprawiedliwości podatkowej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2021, nr 1.

³⁵ *Idem*, *Zwolnienie podatkowe według kryterium wieku a zasada sprawiedliwości podatkowej*, [w:] P. Borszowski, K. Kopyściańska, M. Kopyściański, W. Srokosz, P. Zawadzka (red.), *Regulacje prawa finansów publicznych i prawa podatkowego. Podsumowanie stanu obecnego i dynamika zmian. Księga jubileuszowa dedykowana profesor Wiesławowi Miemiec*, Warszawa 2020, s. 410–422.

³⁶ L. Kaplow, *Horizontal equity: measures in search of a principle*, „National Tax Journal” 1989, vol. XLII; R.A. Musgrave, *Horizontal equity, one more*, „National Tax Journal” 1990, vol. XLIII, no. 2, s. 113.

³⁷ H. Simons, *Federal Tax Reform*, Chicago 1950, s. 8; C.E. Steuerle, *And equal (tax)...*, s. 259.

³⁸ R.A. Musgrave, *The Theory of Public Finance*, New York 1959, s. 161.

³⁹ *Idem*, *Horizontal equity...*, s. 121.

⁴⁰ J.G. Head, *Tax-fairness principle: a conceptual, historical and practical review*, [w:] A.M. Maslove (red.), *Fairness in Taxation*, Ontario 1993, s. 20–21.

magałoby to specjalnych, bardzo rozbudowanych kryteriów szacowania zdolności i potrzeb każdego podmiotu.

Dlatego obecny sposób kształtowania podstawy opodatkowania zakłada model teoretyczny: podatnik ma takie same zdolności i preferencje, cechy osobowościowe i zdrowotne⁴¹. Zmierzając do opodatkowania w zgodzie z zasadą zdolności płatniczej, dużą rolę muszą odgrywać elementy personalizacji, wpływające nie tylko na wysokość stawki podatkowej (skali podatkowej), ale także na efektywne opodatkowanie po zastosowaniu ulg i zwolnień podatkowych (np. wspólne rozliczenie małżonków, odliczenie ulg na dzieci itp.).

6. Podsumowanie

Elementy konstrukcyjne podatku dochodowego od osób fizycznych budzą uzasadnione wątpliwości dotyczące możliwości realizacji zasady sprawiedliwości podatkowej już w układzie poziomym. Ustawodawca nie uzasadnia różnicowania sytuacji tworzonych klas podatników. Trudno zresztą to odmienne traktowanie ustalić, odbywa się ono bowiem już na etapie kształtowania elementów konstrukcyjnych, które determinują wysokość dochodu. Mimo nominalnie takiej samej wysokości dochodu podatkowego rzeczywiste przysporzenie majątkowe podatnika może być odmienne. W kolejnym etapie ustawodawca dowolnie różnicuje prawa do ulg i zwolnień, a nawet same stawki podatkowe.

Polski podatek dochodowy od osób fizycznych oparty jest zatem na dowolnie określonych kryteriach realizacji zasady zdolności płatniczej, a także różnicuje opodatkowanie osób znajdujących się w takiej samej sytuacji, co stanowi naruszenie zasad powszechności, równości i sprawiedliwości podatkowej.

Bibliografia

- Bień-Kacała A., *Zasada władztwa daninowego w Konstytucji RP z 1997 r.*, Toruń 2005.
Biernat S., *Glosa do orzeczenia TK z 12 XII 1994, K 3/94*, „Państwo i Prawo” 1995, nr 8.
Bolkowiak I., *Zdolność płatnicza a podstawa opodatkowania w podatku dochodowym od osób fizycznych*, [w:] A. Pomorska (red.), *Kierunki reformy polskiego systemu podatkowego*, Lublin 2003.

⁴¹ *Ibidem*.

- Brzeziński B., *Prawo podatkowe. Zagadnienia teorii i praktyki*, Toruń 2017.
- Drozdowski E.K., *Zasada zdolności płatniczej a polski system podatkowy*, Poznań 2018.
- Falski J., *Ewolucja wykładni zasady równości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 2000, nr 1.
- Filipczyk H., *Refleksje o przedmiocie podatku dochodowego*, „Kwartalnik Prawa Podatkowego” 2015, nr 2.
- Gomułowicz A., *Zasada sprawiedliwości podatkowej*, Warszawa 2001.
- Gomułowicz A., *Zasady podatkowe*, [w:] L. Etel (red.), *System prawa finansowego*, t. III: *Prawo daninowe*, Warszawa 2010.
- Head J.G., *Tax-fairness principle: a conceptual, historical and practical review*, [w:] A.M. Maslove (red.), *Fairness in Taxation*, Ontario 1993.
- Holmes K., *The Concept of Income. A Multi-disciplinary Analysis*, Amsterdam 2000.
- Kaplow L., *Horizontal equity: measures in search of a principle*, „National Tax Journal” 1989, vol. XLII.
- Kleczkowski L., *Pojęcie dochodu w polskim prawie podatkowym*, „Kwartalnik Prawa Podatkowego” 2009, nr 3–4.
- Litwińczuk H. (red.), *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, Warszawa 2006.
- Mariański A., *Sprawiedliwość podatkowa w zakresie kosztów uzyskania przychodów w podatku dochodowym od osób fizycznych*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2020, t. CXVII.
- Mariański A., *Zwolnienia i ulgi w podatku dochodowym od osób fizycznych a zasada sprawiedliwości podatkowej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2021, nr 1.
- Mariański A., *Zwolnienie podatkowe według kryterium wieku a zasada sprawiedliwości podatkowej*, [w:] P. Borszowski, K. Kopyściańska, M. Kopyściański, W. Srokosz, P. Zawadzka (red.), *Regulacje prawa finansów publicznych i prawa podatkowego. Podsumowanie stanu obecnego i dynamika zmian. Księga jubileuszowa dedykowana profesor Wiesławowi Miemiec*, Warszawa 2020.
- Mariański A., *Źródła przychodów – niesprawiedliwe i skomplikowane różnicowanie opodatkowanie osób fizycznych*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2020, nr 10.
- Mastalski R., *Prawo podatkowe*, Warszawa 2018.
- Musgrave R.A., *Horizontal equity, one more*, „National Tax Journal” 1990, vol. XLIII, no. 2.
- Musgrave R.A., *The Theory of Public Finance*, New York 1959.
- Nita A., *Teoretyczne i normatywne wyznaczniki sprawiedliwego opodatkowania*, „Toruński Rocznik Podatkowy” 2013.
- Nykiel W. (red.), *Polskie prawo podatkowe*, Warszawa 2018.
- Nykiel W., Mariański A., *Komentarz do art. 217*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP*, t. II: *Komentarz do art. 87–243*, Warszawa 2016.
- Raczkowski K., Schneider F., Węgrzyn J., *Ekonomia systemu podatkowego*, Warszawa 2020.
- Siekman P., Luijsterburg N., *Personal Income Taxation in the Netherlands*, „Bulletin for International Taxation” 2006.
- Simons H., *Federal Tax Reform*, Chicago 1950.

- Steuerle C.E., *And Equal (Tax) Justice for All?*, [w:] J.J. Thorndike, D.J. Ventry Jr. (red.), *Tax Justice. The Ongoing Debate*, Washington 2002.
- Szczepańska I., *Opodatkowanie osób fizycznych w świetle zasady sprawiedliwości podatkowej*, „Ius Novum” 2015, nr 1.
- Tipke K., Lang J., *Steuerrecht*, Köln 1991.

Akty prawne

Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 1387 ze zm.).

Streszczenie

Celem opracowania jest przeprowadzenie badania zasadności stosowania zasady zdolności płatniczej jako kryterium oceny realizacji zasady sprawiedliwości podatkowej. Równość i sprawiedliwość mogą być różnie rozumiane. Powszechnie przyjmuje się, że zasada zdolności płatniczej rozwiązuje większość dylematów sprawiedliwego opodatkowania. W opracowaniu podjęta została próba wstępnej oceny stosowania tej zasady w praktyce legislacyjnej dotyczącej podatku dochodowego od osób fizycznych jako wyznacznika sprawiedliwego opodatkowania.

Słowa kluczowe: podatek dochodowy, źródła przychodów, zasada sprawiedliwości podatkowej, zasada zdolności płatniczej